

BAROK (1643 – 1770)

Kot posledica reformacije in razširitve znanosti (Kopernikov pogled v vesolje) so se katolicizmu zamajale noge – spočeta je bila inkvizicija in knjižna cenzura, cerkev je začela ustanavljati nove rede in bratovščine; jezuiti so z diplomatskim prepričevanjem in srednjo ter visoko šolo delovali pri spreobrnjenju plemstva, kapucini pa meščanstva.

Cerkev je manifestirala svoje slavje v sijajnih obredih in slovesnostih ter na vsak način poskušala nadzirati in krotiti radovednost človeškega duha.

Literatura je odprto in teatralno razkrivala človekovo notranjost, boj med človekom in naravo, duhom in materijo, minljivostjo in večnostjo. Pojavila se je kopica metafor, primer, alegorij, ...

Slovenija:

Ustvarjanje v slovenskem jeziku (začetki v protestantizmu) je bilo po petdesetih letih na silo pretrgano. Izgon pridigarjev, protestantskega premožnejšega meščanstva, laične inteligence in plemstva, med njimi torej tudi podpornikov slovenske knjige, je v kulturnih središčih povzročil očitno praznino.

Slovensko izobraženstvo 17. stoletja je kljub temu ustvarjalo – gre za v latinskem, nemškem ali italijanskem jeziku pisana dela ljudi, ki so ustvarjali pri nas ali v tujini. Kolikor je razbrati iz naslovov, gre tudi za leposlovje – ne le nabožne, temveč tudi posvetne pesmi ter celo drame in romane.

Slovenski izobraženci kmečkega porekla so čutili potrebo po literarnem ustvarjanju, njihovi izdelki pa so bili namenjeni literarnemu krogu – torej enakim kot njim. Ker se slovenščine v nobeni šoli niso mogli učiti tako kot npr. latinščine, jim je kot slovstveno občilo bil tuj jezik lažji kakor naš.

Tudi za branje so jim povsem zadoščale tuje knjige, ki so na trgu imele tudi drugačno zaledje kakor slovenske. Te so bile potrebne le duhovnikom, ki so delali med Slovenci, ker pa so izhajale prepočasi, so si morali pomagati s prepisovanjem. Valvasorja je samozaložniška vnema celo finančno uničila.

Med izobraženci in ljudstvom je bil globok prepad, nacionalno čustvo še ni bilo vzbujeno, zato je nerazvitost slovenskega baročnega slovstva razumljiva.

Slovensko gradivo iz tega obdobja obsega cca 200 pesemskih besedil – samo 2 besedili sta posvetni in ne nabožno-vzgojni.

Prvi posvetni tekst – Zizinčelijeva poslanica Valvasorju je panegirik (govor, sestavek, ki zelo slavi nekaj ali nekoga), ki slavi izid knjige Slava vojvodine Kranjske (1689). Je prva tiskana slovenska posvetna pesem. V njej se posebej omenja Kranjska zahvaljuje Valvasorju.

Za drugo posvetno pesem sklepajo, da jo je zložil duhovnik l. 1643, je iz 6 vrstic in s primero o roži ponazarja minljivost vsega posvetnega. To je prva do sedaj znana, v celoti ohranjena slovenska posvetna pesem.

Na besednem področju so delovali tudi Prekmurci in sicer so prelivali v svoje narečje v glavnem tuja (nemška in madžarska) besedila, lotevali pa so se tudi posvetne snovi.

Baročna verska pesem je še zmeraj vezana na skupno petje v cerkvi ali zunaj nje, od tod raba prve osebe množine. Odstop od tega opazamo le, kadar je pesem zasnovana kot navodilo ali svarilo. Pesmi so zelo dolge in vsebinsko razvlečene (romanja so trajala več dni, čas je bilo treba zapolniti z molitvijo), misli niso nujno v medsebojni logični zvezi in bi jih med seboj lahko poljubno zamenjevali. V baročno pesem vdira pridigarški način prikazovanja – pesnik se sklicuje na razne avtoritete, da s tem izkazuje svojo učenost in z njo vpliva na množice.

- Paglovec: O ničevosti tega sveta – v obliki pogovora med boginjo in znamenitimi zgodovinskimi osebnostmi, prvič objavljena v Kmetijskih in rokodelskih novicah (1862)
- mnoge Marijine pesmi,
- pesmi o svetnikih in svetnicah
- Škofjeloška pasijonska procesija – imelo v takratni dobi največji učinek v naši vezani besedi, besedilo so zasnovali kapucini in vanj potegnili malomeščane in kmete. Prirejali so jo vsako leto na veliki petek do prepovedi l. 1782. Navodilo za škofjeloško procesijo hranijo kot rokopis v škofjeloškem samostanu. Besedilo vsebuje čez 1000 slovenskih verzov za 13 oseb ter nemške in latinske režijske opombe (didaskalije). Igralci so predstavljali ali svetopisemske ali alegorične osebe (smrt, Evropa, ...). Med skupinami konjenikov in pešcev so se pomikali odri z različnimi prizori (raj, križanje, ...). Verzi so različnih dolžin in v obliki odstavkov, pisava ne upošteva tradicije, pač pa vokalno redukcijo (sulica = sulca). Jezik je gorenjsko obarvan. Je najvišji dosežen tedanje verzifikacije. Zaradi prevelikega obsega antologije so se omejevali le na en prizor, režijske opombe so tu prevedene.
- Kalobški rokopis je bil najden v župnišču na Kalobju (blizu Celja), nastal je med 1643 in 1651, sodeč po jeziku je delo Kranjca. Vsebuje molitve, izvleček iz katekizma in 45 nabožnih pesmi – nekaj ponarodelih, nekaj sodobnih prevodov in nekaj izvornikov. Avtorja ne poznamo,
- najstarejši slovenski letak Pesem od groze tega potresa inu potopa, kateru se je zgodilo v tem lejtju 1765 prviga novembra v Portugali, v tem imenitnem mejstu Lisabona – dodana kratka molitev zoper naglo smrt (potres je v resnici bil l. 1755 – tiskarska napaka)

Repež: Od ene duše ... - eksempl; pesem, ki ponazarja verskomoralistične nauke s kako zgodbo